

Engelsiz Çizgi Filmlerde Engelli Çocuk Temsili: Kardeşim Ozi Örneğinde Aile ve Çocuk Yaklaşımının Sunumu

→ İlknur ŞAHİN*

Öz

Araştırmada, engelsiz çizgi filmlerde yer alan engelli karakterlere yönelik aile ve çocuk yaklaşımı, Kardeşim Ozi adlı çizgi film özelinde incelenmiştir. Yapılan literatür taramasında medyada engelli çocuklara yönelik temsillerin az olduğu saptanmıştır. Bu nedenle engelli bireyleri konu alan ve medyada az sayıda bulunan içeriklerde, engelli bireylerin nasıl temsil edildiği oldukça önemlidir. Araştırma kapsamında TRT Çocuk kanalında yayınlanan ve engelli bir karakterin günlük yaşamını ele alan Kardeşim Ozi adlı çizgi film, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda araştırmayı temsil ettiği düşünülen yedi tema ve bu temalara ait kodlar belirlenmiştir. Belirlenen temalar; engelli çocuğun temsili, aile ilişkileri, söylemler, davranışlar, toplumsal etkileşim, eğitim ve farkındalık çerçevesinde şekillenmiştir. Elde edilen bulgular, medyada engelli bireylere yönelik üretilen içeriklerin, toplumsal anlayış ve kabulü etkileme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırmada karakterin hem idealize edilmiş hem de gerçekçi yönlerinin bir arada sunulması engelli bireylerle sosyal özdeşleşme sağlanması açısından oldukça önemlidir. Sonuç olarak, medyada engelli bireylerin doğru temsillerinin sunulmasının yanı sıra yapımların sayısının artmasının engellilik konusunda toplumsal anlayışı ve farkındalığı artıracakı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Medyada Temsil, Çizgi Film, Aile, Çocuk

*Öğr. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Niksar MYO Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Tokat, Türkiye

E-mail: ilknur.patan@gop.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6534-6892

Şahin, İ. (2025). Engelsiz Çizgi Filmlerde Engelli Çocuk Temsili: Kardeşim Ozi Örneğinde Aile ve Çocuk Yaklaşımının Sunumu. TRT Akademi, 10(24), 766-799. <https://doi.org/10.37679/trta.1663842>

Representation of Disabled Children in Accessible Cartoons: Presentation of Family and Child Approach in the Example of Kardeşim Ozi

→ İlknur ŞAHİN

Abstract

In the study, the family and child approach towards disabled characters in unimpeded cartoons was examined in the specific case of the cartoon named Kardeşim Ozi. In the literature review, it was found that there are few representations of children with disabilities in the media. For this reason, it is very important how disabled people are represented in the content about disabled people, which is rare in the media. Within the scope of the research, the cartoon called Kardeşim Ozi, which is broadcast on TRT Çocuk channel and deals with the daily life of a disabled character, was analysed by content analysis method. As a result of the analysis, seven themes and codes belonging to these themes were determined. The themes identified were shaped within the framework of representation of the disabled child, family relations, discourses, behaviours, social interaction, education and awareness. The findings show that the content produced in the media for individuals with disabilities has the potential to influence social understanding and acceptance. In addition, presenting both idealized and realistic aspects of the character together in the research is very important in terms of ensuring social identification with disabled individuals. As a result, it is thought that presenting accurate representations of disabled individuals in the media as well as increasing the number of productions will increase social understanding and awareness about disability.

Keywords: Disability, Representation in Media, Cartoon Film, Family, Child

1. Giriş

Kitle iletişim araçları sahip olduğu tür ve çeşitlilik ile hayatımızda son derece önemli bir yere sahiptir. Ancak bireylerin medya kullanımları kendi tercih ve ihtiyaçlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Televizyon gibi geleneksel medya ortamları uzun yıllardır toplumun bilgi akışını şekillendirmeye devam etmektedir (Hazar ve Avcı, 2024, s. 17). Teknolojik gelişmelere kolay adapte olması, izleyicilere daha kaliteli görüntüler sunması, birbirinden farklı program tür ve içerikleri ile toplumun her kesimine hitap etmesi televizyonu bireyler içinde vazgeçilmez yapmıştır. Dolayısıyla televizyon toplumsal etkileşimin en önemli araçlarından biri olmuştur. Bu yönüyle televizyon, izleyicilerine yalnızca keyifli vakit geçirmelerini sağlamaktan öte ne hakkında, nasıl düşünceleri gerektiği konusunda da bilinç oluşturmaktadır (Ak ve Yalın, 2019, s. 62).

Televizyon, bireyler için haber alma ve eğlence amacıyla kullanırken, çocuklar için eğlence aracı olmanın yanı sıra içerisinde yaşanan dünyayı ve toplumu anlama ve anlamlandırma aracıdır. Ancak çocuklar kendilerine yönlendirilen içerikleri bireyler kadar kolay anlamlandırıp ayırt edememektedir. Hatta çoğu zaman televizyon yoluyla iletilen mesajların hangilerinin kurgu, hangilerinin gerçek olduğunu anlamakta zorlanmaktadır (Adak, 2004, s. 33). Dolayısıyla çocuklar için televizyon izleme ve davranış sergileme arasındaki önemli bir etken de yönlendirmedir. Çocukların izledikleri ve izleyeceği televizyon programları hakkında ebeveynler ve öğretmenler tarafından verilen ön bilgiler ile programın konusu ve içeriği hakkında çocuklar düşünmeye yönlendirilirken, verilen mesajların hangi yönlerine dikkat edilmesi gerektiği ve nasıl algılandığının altı çizilmektedir (Küçükçakır, 1991, s. 402; Adak, 2004, ss. 33-34).

Kent yaşamındaki dönüşümler, toplumsal cinsiyet alanındaki gelişmeler ve aile yapısındaki değişimler sonucunda çocukları eğitme ve geleceğe hazırlama konusunda aileye büyük sorumluluklar düşmektedir. Özellikle son yıllarda kadınların da çalışma hayatına katılımıyla birlikte ebeveynlerin yoğun iş temposunda çalışması; aile içerisinde ebeveynleri çocuğun eğitilmesi ve sosyalleştirilmesi konusunda kolay ve pratik çözümler aramaya yönlendirmiştir. Bu çözümlerden birisi de şüphesiz televizyon olmuştur. Aileler, hızlı yaşam temposunda bir süre sonra çocuklarını televizyon ekranları ile baş başa bırakmak zorunda kalmıştır (Yayan ve Gümüşsoy, 2016, s. 344). Bu gerçeği

TÜİK tarafından yapılan araştırma gözler önüne sermektedir. TÜİK'in, "06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Medya" raporu-na göre; 06-15 yaş grubundaki çocukların %92,5'i hemen her gün televizyon izlemektedir. 06-10 yaş grubu çocukların en çok izlediği program türü %93,8 ile çizgi filmler olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2013). Görüldüğü üzere çocuğun toplumsallaşma ve yaşadığı çevreyi algılama sürecinde aile kadar medyanın da etkisinin olduğu kaçınılmazdır. Hatta son yıllarda çocuk ve medya arasındaki ilişkinin daha fazla yoğunlaştığını da söylemek mümkündür.

Medya araçlarının günlük hayatımızı derinden etkilediği ve enformasyon sağlamada kritik bir rol oynadığı açıktır. Ancak medyanın toplum üzerindeki etkisinin her zaman toplum yararına olmadığı da bilinmektedir. Medyada üretilen içeriklerde ekonomik kaygının ön planda olduğu, toplumsal sorunların yeterince gündeme getirilmediği ve toplumun her kesiminin eşit şekilde temsil edilmediği görülmektedir (Pirsl ve Popovska, 2013, s. 42).

Bu çalışmada medyada temsillerinin daha az olduğu belirlenen engelli çocuklar ile ilgili üretilen içerikler, yine çocuklara hitap eden bir program türü olan çizgi filmler özelinde ele alınmıştır. Çocukların televizyonda en fazla zaman geçirdikleri program türü olan çizgi filmlerin, engelli çocuklara yönelik ürettiği içeriklerdeki temsiller, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Televizyonda yer alan program türlerinin çocukların yaşadıkları dünyayı anlama ve anlamlandırma açısından önemli bir araç olduğu bilinmektedir. Bu nedenle çizgi filmlerde engellilik kavramına ve engelli çocuklara bakış açısının aile ve çocuk açısından nasıl yansıtıldığına değerlendirilmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Televizyonda yer alan çizgi filmlerde, engelli çocuklara yönelik üretilen içerikler çalışmanın evrenini temsil etmektedir. Türkiye'de çocuklara yönelik içerik üreten TRT Çocuk kanalında yayınlanan, Kardeşim Ozi adlı çizgi film ise çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Çalışmada elde edilen verilerin analizi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmada ilk olarak engellilik, engelliliğe yönelik toplumsal algı ve engellilerin medyada temsilleri ele alınmıştır. Daha sonra çocuk ve aile iletişiminde medyanın rolüne değinilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise medyada çocuklara yönelik üretilen engelsiz çizgi filmlerde, engelli çocuk temsilleri üzerinden aile ve çocuk yaklaşımının sunumu değerlendirilmiştir.

2. Engellilik ve Engelli Çocukların Medyada Temsili

Engellilik kavramına yönelik yaklaşımlar tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamlara göre farklılaşmaktadır. Engellilik toplumlarda bazen fiziksel olarak bir uzvun yokluğu olarak görülürken bazen zihinsel olarak anlama ve anlamlandırmadan yoksun olmak bazen de sosyal etkileşim kurma yetisine sahip olmamak olarak değerlendirilmektedir. Engellilik kavramının tanımlanmasında karşılaşılan çeşitlilik, engelliliğe yönelik yanlış bilgilerin ve ön yargıların ortaya çıkmasına ve yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bazı toplumlar engellileri korunması ve sahip çıkılması gereken bir grup olarak görerek toplumsal katılımın teşviki yönünde çalışmalar yapmıştır. Öte yandan bazı toplumlarda engellileri ötekileştirmiş ve toplumdaki dezavantajlı grup statüsünde konumlandırmıştır. Bu nedenle engellilik kavramına yönelik tutum ve kanaatlerin oluşmasında bireysel yaklaşımlardan ziyade toplumların yaklaşımı daha belirleyici bir unsur olmaktadır.

Kavrama yönelik farklı yaklaşımlara karşın Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 1980 yılında Yetersizlik, Özürlülük ve Engelliliklerin Uluslararası Sınıflandırılması (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps-ICIDH) isimli bir sınıflama sistemini geliştirmiştir (Bilsin ve Başbakkal, 2014, s. 66; WHO, 2011, s. 5). Bu sınıflandırma da kavramların tanımları ve kapsamı şu şekilde aktarılmaktadır (Minaire, 1992, ss. 374-375):

Yetersizlik (Impairment): Vücudun zihinsel, fiziksel ya da işlevsel yapısında veya işleyişinde meydana gelen bozulma olarak tanımlanmaktadır.

Özürlülük (Disability): Bir engelden kaynaklanan işlevsel kapasite veya aktivitede azalma veya kayıp olarak tanımlanmaktadır.

Engellilik (Handicap): Bir engel ve/veya sakatlıktan kaynaklanan, bireyin performansı veya statüsü ile sosyal grubunun kendisinden beklediği arasında bir farklılaşmayı içeren sosyal dezavantaj olarak tanımlanmaktadır.

Görüldüğü üzere engellilik, zihinsel, fiziksel ve işlevsel engelleri içine alan çok geniş bir kavramdır. Engellilik durumu dünya genelinde oldukça yaygındır. Ancak engellilerin yaşadığı sorunları ve onların ihtiyaçlarına tam anlamıyla çözüm üretmek için doğru ve kapsamlı verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Engelli bireylerin en çok yaşadığı sorunların toplumsal hayata katılım

ve entegrasyon olduğu bilinmektedir. Engellilere yönelik ortaya konulan istatistiksel veriler, engelli bireylerin toplumsal hayata katılımı konusunda sayısal değerler içerdiği için önemli bir temsil aracı olarak kullanılmaktadır. Ancak günümüzde Türkiye’de engellilik ile ilgili verilerin güncelliğini yitirdiği ve engelli bireylerin toplumsal temsilde net verilerin bulunmadığını söylemek mümkündür. Türkiye’de engelli bireyler ile ilgili ulusal verilerin toplanmasında üç araçtan yararlanılmaktadır. Bunlar; nüfus sayımları, örneklem araştırmaları ve kurumsal/idari kayıtlardır. Nüfus sayımı yoluyla engelli bireyler ile ilgili elde edilen bilgilere 2011 yılında ülkemizde yapılan “Nüfus ve Konut Araştırması” örnek gösterilirken; TÜİK’in hazırladığı “Türkiye Sağlık Araştırması” ise örneklem yoluyla toplanan veri kapsamına girmektedir. Son olarak kurumsal/idari kayıtlar ise, “Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Millî Eğitim Bakanlığı, İŞKUR” tarafından elde edilen verilerden oluşmaktadır (Büyüktunca, 2024). Türkiye’de engelli bireylere yönelik en kapsamlı araştırma 2011 yılında nüfus sayımı ile yapılan “Nüfus ve Konut Araştırması”dır. Bu araştırmanın verileri şu şekilde aktarılmaktadır (TÜİK, 2011; EYHGM, 2021).

Engelli Birey	Nüfus Oranı (%)	Erkek (%)	Kadın (%)
Tüm Yaş Grupları	6,9	5,9	7,9
3-9	2,3	2,5	2,1
10-14	2,1	2,4	1,8
15-19	2,3	2,6	2,0
20-24	2,7	3,4	2,0
25-29	2,6	3,0	2,3
30-34	3,1	3,6	2,7
35-39	4,0	4,0	4,1
40-44	5,1	5,4	4,8
45-49	6,9	5,7	7,8
50-54	8,8	7,1	10,7
55-59	12,1	9,2	15,0
60-64	16,5	12,3	20,4
65-69	23,0	18,3	27,2
70-74	31,9	26,3	36,3
75+	46,5	40,9	50,3

Tablo 1. Genel Nüfus İçinde Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Engelli Birey Nüfusu

Başka bir araştırmada ise, Aralık 2021 tarihli TÜİK rakamlarına göre Türkiye’de 3.337.922 kadın ve 2.503.258 erkek olmak üzere 5.841.180 engelli birey yaşamaktadır (TÜİK, 2021; Engelsiz Yaşam Derneği, 2024). Ancak engelli bireylerin kayıtları yalnızca kurumsal veri tabanlarında kayıtları bulunan bireyleri kapsamaktadır. Ayrıca ülkemizde yaşlı olma hâli olan yaşlılık da bir engel türü olarak tanımlandığı için bu verilerin tam olarak engelli bireylerin sayısını yansıtmadığını söylemek mümkündür. Bu sebeple engelli bireylerin istihdamı, eğitimi ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması için kapsamlı ve güncel verilere ihtiyaç duyulmaktadır (Büyüktunca, 2024).

Ayrıca engelli bireylerin yaşamlarını iyileştirmek için onların toplumdaki görünürlüğünü artırmak gerekmektedir. Çünkü toplumsal algı engelli bireylerin, yaşadıkları toplumda ve çevresindeki konfor alanlarını artırmaktadır. Örneğin; Avrupa Birliği ülkelerinde ilkokuldan sonra okulu bırakan engelli birey oranı %25, İsveç’te %11 iken Türkiye’de bu oran %60’tır. Avrupa Birliği ülkelerinde engellilerin %29,9’u yoksulluk/sosyal dışlanmışlık riski altında olduklarını belirtirken Türkiye’de bu oranın %77,1 olduğu belirlenmiştir. Bu durum Türkiye’de engelli bireylerin toplumsal hayata katılımında daha fazla sıkıntı yaşadığı şeklinde yorumlanmaktadır (Engelsiz Yaşam Derneği, 2024).

Engelli bireylerin sosyal hayatta var olma mücadelesi için hükümetlerin, yasaların, kurum ve kuruluşların destekleyici politikalar ortaya koyarak engelli bireylerin haklarını gözetmesi gerekmektedir. Öte yandan engelli bireylere yönelik farkındalık oluşturmak için medya araçları kullanılmalıdır. Medya aracılığı ile engelli bireylerin temsili, yaşadıkları zorluklar, sosyal hayata adaptasyon, istihdam, eğitim gibi konular gündeme getirilerek onları görünür kılma yoluna çalışmalar yapılmalıdır.

Medya endüstrisinde önemli bir yer tutan radyo ve televizyon yayıncılarının kamuoyuna karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Medya kanalları ürettikleri içeriklerde sosyodemografik, etnik, kültürel ve siyasal farklılık gözetmeden toplumun tüm kesimine hitap eden objektif bir yapıya sahip olmalıdır. Radyo ve televizyon kullanıcısının yazılı basında olduğu gibi okuryazar olma yeteneğine sahip olma gibi zorunluluğunun bulunmaması daha geniş kitlelere hitap etme gücünü artırmıştır. Radyo ve televizyonun hedef kitleleri etkileme gücü düşünüldüğünde bu mecralar ürettikleri içeriklerde kamu yararını gözetmeye dikkat etmektedir (Kapani, 1981, s. 9). Özellikle demokratik toplumlarda kamu yayıncılığı toplumdaki dezavantajlı kesimlerin (azınlıklar,

kadınlar, çocuklar, engelliler) seslerini duyurmayı ve yaşadıkları olayları görünür kılma politikası gütmektedir (Güler, 2009, s. 86; Seraslan, 1993, s. 110).

Kamu yayıncısı, hitap ettiği hedef kitleye başkalarının görüşlerini dinleme ve onlara saygı duyma anlayışı aşılacaktır. Sosyal sorumluluk ilkesinin esas alındığı kamu hizmeti yayıncılığının amacı, toplumdaki yerleşik düzenin değer yargılarına uyan, eğitim, bilgi ve eğlence içerikli özellikle de iletişim odaklı kamu yayıncılığının sağlanabilmesidir (Güler, 2009, s. 89).

Colin Barnes'ın Engelli İmajı ve Medya Raporu'na göre medyada engellilerin imajı ve temsiline yönelik ilgi 1960'larda ön plana çıkmıştır. 1970'lere gelindiğinde Amerika'da engellilerin temsili ile ilgili stereotipler (kalıp yargılar) oluşturulmuştur. 1980'lerde ise engellilerin medyada temsiline ilişkin eksiklikler dikkat çekmeye başlamış olup konu ile ilgili çalışmalar çoğalmıştır. Barnes'ın çalışmasında engelli bireyler, medyada temsili ile ilgili yaygın olarak yinelenen stereotiplerle sınıflandırılmıştır. Bu stereotipler; "acınası veya merhamet duyulması gereken karakter, şeytani karakter, şiddet objesi karakter, uğursuz ve kötü karakter, süper kahraman karakter, kendisine düşman karakter, etrafına yük olan karakter, olay örgüsü yaratmak için kullanılan karakter, komedi unsuru olan karakter ve son olarak günlük hayata katılamayan asosyal karakter" olarak lanse edilmektedir (Barnes, 1992, ss. 6-29; Serttaş ve Güngör Eral, 2017, ss. 333-334). Görüldüğü üzere medyada engelli bireylerin temsili konusunda ortaya çıkan genel yargıların acıma ve merhamet duyulması gereken bireyler ile süper kahraman olan bireyler etrafında şekillenmektedir. Buna göre engelli bireyler bazı içeriklerde toplumsal adaptasyon sağlayamayan, hoş görülme ve çevresine yük olan biri olarak görülürken bazı içeriklerde ise tüm fiziksel ve işlevsel sıkıntılarına rağmen büyük başarılar elde eden olağanüstü biri olarak temsil edilmektedir (Zengin, 2014, s. 244; Kuyucu, 2019, s. 62).

Bu bilgiler doğrultusunda son yıllarda engelli bireylerin medyada temsilinin yetersiz olduğu ulusal araştırmacılar tarafından da dile getirilmektedir. Sönmez ve arkadaşları 2012 yılında, 48 ulusal televizyon kanalının yayınlarını engellilik ve engelli hakları kapsamında betimsel analiz ile incelemiştir. Bu çalışma, engelli bireylerin medyada temsillerinin süre, sayı ve içerik açısından yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Sönmez ve arkadaşları medyada engelli bireyler ile ilgili yapılan yayınların "Dünya Engelliler Haftası" ve "Dünya Engelliler Günü"nin içerisinde bulunduğu mayıs ve aralık aylarında yapıldığını belirtmiştir (Sönmez vd., 2013, s. 2073).

Bu çalışmada engelli çocukların medyada temsili ele alınmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de engelli çocuklara yönelik medya temsillerine ve yapılan çalışmalara değinmek önem arz etmektedir.

Serttaş ve Güngör Eral (2017), “Türkiye’de Yayınlanan Çizgi Dizilerde Engelli Bireylerin Temsili: TRT Çocuk Kanalı Örneği” başlıklı çalışmasında simgesel imhaya uğrayan engelli bireylerin medyada temsili ele alınmıştır. Bu amaçla yola çıkılan çalışmada engelli karakterlerin çizgi filmlerdeki yeri incelenmiştir. Çalışmada Türkiye’nin en çok izlenen çocuk kanalı TRT Çocuk üzerinden bir analiz yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre TRT Çocuk kanalında yer alan çizgi filmlerde sınırlı sayıda engelli karakterlere yer verildiği ancak bu karakterlerin hiçbirinin ana karakter olmadığı belirlenmiştir. Araştırmacılar son olarak engelli çocukların medyada daha doğru, etkili bir şekilde temsil edilmesinde ve engelli çocuklara yönelik toplumsal algının iyileştirilmesinde medya yayınlarının destekleyici bir rolde bulunması gerektiğine yönelik önerilerde bulunmuştur (Serttaş ve Güngör Eral, 2017, s. 331). Çünkü medya bireylerin ve çocukların tutumlarının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Öyle ki engelliliğe ilişkin sahip olunan yerleşik tutumlar, engelli olmayan bir çocuğun okul ortamında ve oyun alanında engelli akranlarını ne ölçüde kabul ettiğini büyük ölçüde etkilemektedir (Okagaki vd., 1998).

Kuyucu (2019), “Engelli Çocuk ve Medya: Engelli Çocukların Medyadaki Temsili” başlıklı çalışmasında kapsamlı bir değerlendirme yapmıştır. Ayrıca çalışmada TRT Çocuk kanalında 2018 yılında yayınlanan ve down sendromlu bir çocuğun hayatını anlatan Kardeşim Ozi isimli çizgi filme değinmiştir. Kuyucu, bu konuda ilk olma özelliği ile dikkat çeken yapımla ilgili TRT Çocuk Kanal Koordinatör Yardımcısı İsmihan Yılmaz’ın ifadelerini şu şekilde aktarmaktadır:

“TRT Çocuk olarak kamu yayıncılığının yüklediği bilinç ile hareket ediyoruz. Bu da TRT Çocuk olarak hedef kitlemizin her katmanına hitap etmemizi, içinde barındırdığı tüm grupların tüm mecralarımızda temsili konusunda hassas davranmamızı hatta dezavantajlı çocuklarımız ile ilgili yapımlarda özenli ve öncelikli aksiyon almamızı beraberinde getiriyor. Dezavantajlı çocukların, hedef kitlemiz özelinde medyada temsili, bu açıdan bir sorumluluğun gereği. Kardeşim Ozi de bu bakış açısının sonucu olan özgün bir karakterden yola çıkılarak hikâyesi kurulan

yapımlardan biri. Dezavantajlı çocuklar, hedef kitlemizin yüzde 1'ini dahi oluştursa biz bunu, bizim için ekranda ve hayatın doğal akışı içerisinde, çocuklarımızın temsiliyet açısından önemli görüyoruz" (İsmihan Yılmaz'dan akt. Kuyucu, 2019, ss. 76-77).

Yine aynı çalışmada Kardeşim Ozi'den sonra 0-5 yaş arasındaki çocuklara işaret dili öğretme amacıyla yayın hayatına hazırlanan El Feneri isimli çizgi filminden de bahsedilmiştir. Bu yönüyle TRT Çocuk engelli bireylerin eğitime katkı sağlarken öte yandan engelli olmayan bireyler içinde farkındalık oluşturulmasında yardımcı olmaktadır (Kuyucu, 2019, s. 77).

Son olarak Çoban Keneş (2015), "Punky ve Afacan Toto İsimli Çizgi Filmlerde 'Öteki'nin Temsili" başlıklı çalışmasında medyada sıkça gördüğümüz Caillou, Conni, Niloya, Pepee, Canım Kardeşim, Biz İkimiz, Can gibi yabancı ve yerli çizgi filmlerin çoğunlukla steril karakterlerle kurgulandığını ifade etmektedir. Mükemmel ve idealize bir olay örgüsü etrafında kurgulanan bu çizgi filmlerdeki hayat gerçek hayattakinden biraz uzak kalmaktadır. Çoban Keneş çalışmasında bu sorunsal üzerine yoğunlaşarak medyada çok az örneğine rastlanan çizgi filmler üzerinden bir değerlendirme yapmıştır. Punky, down sendromlu bir çocuğun gündelik hayatını anlatırken Afacan Toto ise ebeveynleri boşanmış bir çizgi karakteri canlandırmaktadır. Sonuç olarak araştırmacı, yaygın olarak karşımıza çıkan çizgi filmlerin etnik ve dini grup farklılıkları, engelli bireyler, tek ebeveynli çocuklar, mutsuz veya gergin anne-baba figürlerinden yoksun olduklarını belirtmektedir (Çoban Keneş, 2015, s. 31).

3. Çocuk ve Aile İletişiminde Medyanın Etkisi

Çocukların ait oldukları toplumun kültürü, değer yargıları, inanç sistemi, aile yapıları ve aile içi iletişimde karşılaştıkları rol modelleri, ahlaki ilkelerinin oluşmasında etkilidir. Başka bir ifadeyle çocukların değer yargılarının ve ahlaki yönünün gelişimi kişisel ve toplumsal deneyimlerinin bir ürünüdür (Ertürk ve Gül, 2006, s. 36). Toplumun kültürünü ve değer yargılarını çocuğa aktarmada önemli bir rol oynayan aile kurumu, çocuk için ilk andan itibaren bir eğitim merkezi görevi görmektedir. Aile içerisinde anne ve babalar kendilerini taklit eden çocukları için aynı zamanda mükemmel bir rol modelidir (Doğan ve Tosun, 2003, s. 46). Ancak günümüzde değişen yaşam koşulları ve hayat düzeni içerisinde yoğun bir iş temposunda çalışan anne babalar çocuk-

larıyla fazla zaman geçirememekten yakınmaktadır. Bu durum çocukların modern masal anlatıcısı rolünde olan televizyon tür ve programlarını izlemeye yönlendirmiştir.

Şüphesiz ki medya, aile ve sosyal çevreden sonra çocukların hayata bakışını etkileyen, duygularını ve düşüncelerini şekillendiren önemli bir araçtır. Çünkü çocuklar modern çağda, çok daha küçük yaşlarda medya araçlarıyla tanışmaktadır. Hatta daha okuma ve yazma bilmeden medya araçlarını kullanmayı öğrenirken, zamanlarının çoğunu bu medya araçları ile iç içe geçirmektedir. Son yıllarda “televizyon çocuğu” ve “bilgisayar çocuğu” kavramları bu yaşam formunu sürdüren çocuklar için kullanılmaktadır. Çocuklar artık yüz yüze iletişimden ziyade dolaylı iletişim ile sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılar duruma gelmiştir. Ayrıca bu durum çocukların kitap okuma alışkanlıklarının azalmasına ve görsel medyada yer alan öğelere yoğunlaşmalarına neden olmuştur. Okul ve ailelerin yanı sıra çocukların etkilendiği yeni bir alan olan medyada, çocuklar kendilerine yeni rol modeller seçmekte ve bu modeller ile duygusal bağlar kurarak onların yaşam tarzlarını taklit etmektedir (Karaboğa, 2018, ss. 2-3). Dolayısıyla ebeveynler çocukların medyada maruz kaldığı içerikleri takip etmeli ve onların doğru rol modeller seçmelerine yardımcı olmalıdır.

İnternet, televizyon, radyo, gazete, kitap ve dergiler medya araçları kapsamında değerlendirilmektedir. Gündelik yaşamımızda kapladığı alan, sağladığı avantajlar ve kullanım kolaylığı açısından değerlendirildiğinde televizyon bu araçlar içerisinde en etkili olanıdır. Medya araçlarının insanları etkilediği yönünde farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak televizyonda yer alan çeşitli tür ve programlardan en çok etkilenen grupların çocuklar ve gençler olduğu bilinmektedir. Bu nedenle televizyonda üretilen içeriklerin çocukların ve gençlerin gerçeklik algısına uygun olarak üretilmesine dikkat edilmelidir. Özellikle çocuklar televizyon içeriklerinde kendilerine yönlendirilen mesajlara karşı daha savunmasızdır. Sonuç olarak medyanın olayları ve olguları nasıl yansıttığı ebeveynleri ve çevresi tarafından çocuklara anlatılmıdır. Çocuklar ilkokul çağlarından itibaren medya okuryazarlığı anlayışı ile eleştirel bir medya izleyicisi olarak yetiştirilmelidir. Medyada gerçekliğin sunumu ile gerçek yaşamdaki gerçekliğin aktarımı arasındaki fark çocuklara ne kadar erken yaşta öğretilirse çocukların yanıltıcı medya içeriklerinin etkilerine karşı direnci de artar (Akyüz, 2013, ss. 117-118).

Televizyondaki tür ve programlar, yetişkin izleyici kitlesine hitap ediyor gibi görünse de çocuklar da aileleri ile toplu izleme davranışı sırasında medya içeriklerine maruz kalmaktadır (Pembecioğlu, 2018, s. 28). Ancak televizyonda sadece çocukların izleyeceği ve onlara hitap eden türlerde bulunmaktadır. Çizgi film ve animasyon filmler bu türlere örnek oluşturmaktadır.

Çizgi filmler, her çocuğun yaşam döngüsünün belirli bir dönemine etki etmiştir. Bu dönemlerde çizgi filmler, çocukların yaşadıkları dünyadan hayal dünyasına açılan bir kapı görevi görmektedir. Çocuklar bu hayal dünyasını kendi istedikleri gibi kurgulamakta ve bazen bu dünyada gördüklerini/öğrendiklerini gerçek hayatta uygulamaya koymaktadır. Dolayısıyla çizgi filmler aracılığı ile bir çocuğun hayatını şekillendirmek mümkündür (Türkmen, 2013, s. 139).

Çizgi filmler, vermek istediği mesajları simgeler ve animasyonlar aracılığı ile canlandırma sanatıdır. Çizgi filmlerin en büyük izleyici kitlesi çocuklardan oluşmaktadır (Yaşar Ekici, 2015, s. 70). Üretilen içerikler; tamamen hayal ürünü ve gerçek dışı fantastik konulardan oluşabildiği gibi gerçekçi yaklaşımlardan da meydana gelmektedir. Görüntü ve sesin animasyon karakterler üzerinden aktarılması, bu türü çocuklar için eğlenceli bir hâle getirmekte ve kalıcılığı artırmaktadır. Bu yönüyle çizgi filmler çocuğun bilişsel, duygusal ve davranışsal yönlerine etki ederek çizgi film kahramanlarıyla kolayca özdeşleşmesine ve onları rol model almasına sebep olmaktadır (Güneş, 2010, s. 50). Çünkü çocuklar çizgi filmlerde en çok karakterlerden, olay ve olgulardan etkilenmektedir. Üretilen içerikler çocukların algısına uygun olduğunda onları olumlu yönde etkilerden, ticari kaygılarla hazırlandığında olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmaktadır (Yaşar Ekici, 2015, s. 70). Bu aşamada en büyük görev ebeveynlere düşmektedir. Ebeveynler, çocukların izlediği içerikleri takip etmeli ve çocuk bakış açısı ile değerlendirmelidir. Çocuklar için üretilen içeriklerin sunumu ve temsili oldukça önemli bir konudur. Ebeveynler gerekirse çizgi filmlerin olay örgüsünü ve vermek istediği mesaj hakkında çocukları önceden bilgilendirmelidir. Böylelikle çocuklar içerikleri, ebeveynlerinin yardımıyla daha kolay anlamlandırmaktadır.

Türkiye’de çocuklar günün her saatinde çizgi filmlerle karşılaşmaktadır. Özellikle yerel veya ulusal yayın yapan kanallarda hafta içi ve hafta sonu çocukların televizyonla vakit geçirme olasılığının fazla olduğu tüm zaman dilimlerinde çizgi filmler yayınlanmaktadır. TRT Çocuk, Minika Go, Minika Çocuk, Disney Channel ve Planet Çocuk Türkiye’de çizgi film içeriklerinin

yayınlandığı kanallardır. Bu kanalların yayın içeriklerinin büyük çoğunluğu çocuklara yöneliktir (Türkmen, 2013, s. 140).

Çocuklara yönelik çok fazla kanal ve çizgi film türünün bulunması üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bu hassasiyetin temel sebebi, çocukların televizyondaki üretilen tür ve içeriklere karşı savunmasız bir konumda bulunmasıdır (Özerkan, 2008, s. 47). Ebeveynlerin televizyon izleme davranışı konusunda çocuklarına rehberlik ederek rol model olmaması, sunulan içerikleri birlikte izleyerek verilen mesajlar hakkında onları bilgilendirmemesi, merak ettikleri konuları aydınlatmaması ve çocukları tek başına ekranlarla baş başa bırakması çocukların yanıltıcı ve zararlı içeriklere maruz kalmasında önemli bir etkidir (Adak Özdemir ve Ramazan, 2004, s. 160; Samaniego ve Pascal, 2007). Çünkü televizyonun ortaya çıkması hem çocuklar hem de yetişkinler için mevcut rol model yelpazesini genişletmiştir. Artık yetişkinler ve özellikle de çocuklar, kitle iletişim araçlarında sunulan sembolik modelleme yoluyla evlerinden birçok davranış biçimini gözlemleyerek öğrenir hâle gelmiştir (Bandura, 1977, ss. 24-25). Bu modellerin içerisinde olumlu temsiller olduğu gibi olumsuz temsiller de bulunmaktadır. İnsanların model alarak öğrenmesine örnek oluşturacak bir teori geliştiren Bandura, sosyal durumlarda bireylerin taklit yoluyla çok şey öğrendiğini savunmaktadır. Sosyal öğrenme teorisi adını verdiği bu yaklaşıma göre, insanlar sadece başkalarının davranışlarını gözlemleyerek çok daha hızlı öğrenme eğilimi göstermektedir (O'Rourke, 2006, s. 72). Bandura'ya göre gözlemsel öğrenmenin üç temel modeli bulunmaktadır. Bunlar (Nabavi ve Bijandi, 2011, s. 9):

“Bir davranışı gösteren veya canlandıran gerçek bir bireyi içeren canlı bir model.

Bir davranışın tanımlarını ve açıklamalarını içeren sözel bir öğretim modeli.

Kitaplarda, filmlerde, televizyon programlarında veya çevrim içi medyada davranışları sergileyen gerçek veya kurgusal karakterleri içeren sembolik bir model.”

Görüldüğü üzere televizyon yoluyla gözlemsel öğrenme Bandura'nın sembolik öğrenme yaklaşımında yer almaktadır. Televizyondan yapılan modellemenin etkinliği ve kamuoyunun buna yoğun bir şekilde maruz kalması göz önüne alındığında, kitle iletişim araçları davranış ve sosyal tutumları

şekillendirmede etkili bir rol oynamaktadır. İletişim teknolojisindeki daha fazla gelişme, insanların istedikleri zaman istedikleri hemen hemen her aktiviteyi gözlemlmelerini sağlayacaktır. Sembolik modellemenin kullanımının artmasıyla ebeveynler, öğretmenler ve diğer geleneksel rol modelleri sosyal öğrenmede daha az önemli roller üstlenir hâle gelmektedir (Bandura, 1977, s. 39; Parker, 1970).

Sonuç olarak çocukların toplumsal gerçeklik algıları dolaylı deneyimlerden, yani kitle iletişim araçlarında gördükleri, duydukları ve okuduklarından büyük ölçüde etkilenmektedir (Bandura, 1997, s. 40). Bu nedenle ebeveynler çocuklarının medyada ne izlediği ile yakından ilgilenmeli ve onların aklında soru işareti oluşturan her konuda onları bilgilendirerek rehberlik etmelidir.

4.Araştırmanın Metodolojisi

4.1. Araştırmanın Amacı

Çizgi filmlerin engelli çocuk algısını nasıl yansıttığı ve medyanın engellilik ile ilgili toplumsal mesajları nasıl sunduğunu değerlendirmek araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmanın bir diğer amacı ise engelli çocukların medyada temsiline yönelik üretilen içeriklerin aile, çocuk ve toplum bağlamında nasıl ele alındığını belirlemektir.

4.2. Araştırmanın Önemi

Günümüzde medyanın toplumları etkileme gücüne sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak öngörülemeyen bir gerçek de bu etkileme gücünün içerik üreticileri tarafından nasıl ve ne niyetle kullanıldığıdır. Bu çalışmada medyada engelli çocuklar ile ilgili toplumsal anlayış ve farkındalık oluşturmayı amaçlayan içeriklerin nasıl kurgulandığı ve sunulduğu incelenmiştir. Elde edilen bulguların ebeveynler, eğitimciler, toplumsal çevre, yapımcılar ve medya içerik üreticileri için önemli öngörüler sunacağı düşünülmektedir. Çünkü medyada engelli çocukların temsili yalnızca ebeveynleri değil aynı zamanda bahsi geçen tüm grupları ilgilendiren ve önemli ölçüde etkileyen bir faktördür. Bu kapsamda, engelli çocukları konu alan çizgi filmlerin engelliliği nasıl ele aldığı, engelli karakterlerin sunumu ve hikâyenin anlatımı önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

4.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu araştırma, engelli çocukların medyada temsilini aile ve çocuk yaklaşımı kapsamında incelemiş olup veri toplama aşaması ise TRT Çocuk kanalında yayınlanan Kardeşim Ozi adlı engelsiz çizgi film ile sınırlı tutulmuştur.

4.4. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi ile örneklem seçimi yapılmıştır. Amaçsal örnekleme yöntemi, araştırmanın amacına bağlı olarak geniş bilgiler sunarak veri toplama aşamasında derinlemesine araştırma yapılmasını sağlamaktadır. Bu yöntemde belli ölçütlerin karşılandığı ve belirli özelliklerin ön plana çıkartıldığı bir veya daha fazla özel durumlar çalışılmak istenildiğinde tercih edilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2015, s. 130). Buna göre araştırmanın evreni çocuklara yönelik içerik oluşturan çizgi film kanallarından oluşmaktadır. Ancak konumuz engelli çocukların medyada temsili üzerine odaklandığı için amaçlı örnekleme yöntemi ile TRT Çocuk kanalında yayınlanan Kardeşim Ozi adlı çizgi film çalışmanın örnekleme olarak belirlenmiştir. Bu çizgi filmin, toplumsal anlayış ve farkındalık oluşturma teması ile yayın hayatına başlaması ilk intibayı önemli kılmaktadır. Bu nedenle veri toplamak için bahsi geçen çizgi filmin ilk ve belirleyici bölümleri olan ilk 5 bölümü ile olay örgüsünün gelişimine etki eden 16, 17, 18, 22 ve 24. bölümleri analiz edilmiştir. Örneklem olarak seçilen bu 10 bölüm, engelli karakterlerin nasıl ele alındığı, olay örgüsüne nasıl davet edildiği, engelliliğin nasıl tanımlandığı, aile ve çevrenin engelli karakterlere yönelik tutumlarının nasıl şekillendiği açısından oldukça önemlidir.

4.5. Araştırma Soruları

Araştırma kapsamında cevap aranan sorular şu şekilde aktarılmaktadır:

1. Kardeşim Ozi çizgi filminde, engelli çocuk karakter nasıl temsil edilmektedir?
2. Kardeşim Ozi çizgi filminde, engelli çocuk karakterin ailesi ve çevresiyle iletişimi nasıl kurgulanmıştır?
3. Kardeşim Ozi çizgi filminde, izleyicilere engellilik ile ilgili toplumsal anlayış ve farkındalık açısından hangi mesajlar verilmektedir?
4. Engelli çocuk karakter hikâyeye nasıl dâhil edilmektedir?

5. Kardeşim Ozi çizgi filminde aile ve çevrenin engelli çocuklara yönelik tutumları nasıl yansıtılmıştır? Bu tutumlar toplumsal anlayış ve farkındalık açısından nasıl mesajlar içermektedir?
6. Bu araştırma soruları ile örneklem olarak seçilen çizgi filmin engellilik konusunu nasıl ele aldığı, temsillerin nasıl sunulduğu, aile ve çocukların yaklaşımının nasıl yansıtıldığı açıklanmak istenmiştir.

4.6. Araştırmanın Yöntemi

Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler, insanların iletişim kurma biçimlerini kökten değiştirmiştir. Özellikle internetin sağladığı araç ve ortamlar görülmemiş oranda arşivlenmiş veri üretmiştir. Ortaya çıkan büyük çaplı verilerden tam anlamıyla yararlanmak için bu verileri uygun yöntemler ile analiz etmek gerekmektedir. İçerik analizi bu karmaşık verileri çözümlemek için mükemmel bir fırsat sunmaktadır. Çünkü içerik analizi yöntemi metinsel veriler, görsel içerikler ve ses dosyaları olmak üzere çok çeşitli verileri çözümlemek için kullanılmaktadır (Stemler, 2015, s. 1). İçerik analizinin değeri çok yönlü olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırılması zor olan konuların ve verilerin hemen hemen tüm özelliklerini incelemek için içerik analizi yöntemi kullanılmaktadır (Crano vd., 2014, s. 319). Öte yandan tüm araştırma yöntemlerinde olduğu gibi, içerik analizi de bilimsel yöntemin üç temel ilkesi olan “nesnellik, sistematiklik ve genelleştirilebilirlik” ilkeleri ile uyumludur (Prasad, 2008, s. 2).

Bu bilgiler doğrultusunda araştırmada nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. TRT Çocuk kanalında yayınlanan Kardeşim Ozi adlı çizgi filmin örneklem olarak belirlenen 10 bölümü içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen verilere yönelik kodlar ve açıklamaları şu şekilde aktarılmaktadır:

1. **Engelli Karakterin Sunumu:** Karakterlerin medya aracılığı ile sunumu nasıldır?
2. **Aile İçi İlişkiler:** Aile üyelerinin engelli çocuğa yaklaşımı nasıldır?
3. **Toplumsal Kabul ve Engellilik Algısı:** Engelli çocukların toplum içindeki yeri çizgi filmde nasıl aktarılıyor?
4. **Engelliliğe Yönelik Söylem ve Dil Kullanımı:** Engelli karaktere hitap ederken kullanılan dil nasıldır?

5. **Görsel ve Davranışsal Kodlar:** Karakterin beden dili, hareketleri ve davranışları nasıldır?
6. **Rol Model ve Mesajlar:** Çocuklar için engelli bireyler nasıl bir model olarak sunuluyor?
7. **Eğitim ve Farkındalık Temaları:** Çizgi film, engellilik konusunda bir farkındalık yaratıyor mu? Hangi mesajları veriyor?

Bu yöntem doğrultusunda oluşturulan kodlar ile engelli bireylerin medyada nasıl temsil edildiği, ailelerin ve çevrenin engelli karakterlere yaklaşımının nasıl olduğu ve bu temsillerin toplumda ne kadar farkındalık yaratabileceği değerlendirilecektir.

5. Bulgular ve Analiz

Araştırma, televizyonda bir program türü olan çizgi filmler aracılığı ile engelli çocukların nasıl temsil edildiğini, aile ve çevrenin engelli çocuklara yaklaşımının nasıl aktarıldığını ortaya koymaktadır. Elde edilen verileri analiz etmeden önce örneklem olarak seçilen Kardeşim Ozi çizgi filmi hakkında bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

Görsel 1. Kardeşim Ozi Çizgi Film Görseli (TRT Çocuk)

Çizgi Filmin Konusu: Kardeşim Ozi çizgi filmi, 6 yaşında down sendromlu bir çocuk olan Ozan'ın hayatını anlatmaktadır. Ozan, 5 kişiden oluşan (anne-baba-abla-dede) bir aileye sahiptir. Çizgi filmde Ozan'ın günlük yaşamı, bitmek bilmeyen merak duygusu, ablası Duru ile ilişkileri, karşılaştığı zorluklar, ebeveynlerin yaklaşımı ve aile desteğini anlatmaktadır. Yayın hayatına 2018 yılında başlayan Kardeşim Ozi çizgi filminin toplam 25 bölümü bulunmaktadır. Bölümler genellikle 9 dk. ile 14 dk. uzunluğuna sahiptir.

Bu bilgiler doğrultusunda Kardeşim Ozi çizgi filminin örnekleme konu olan 10 bölümü içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İzlenen bölümler çerçevesinde belirlenen ana temalar ve kodları daha iyi aktarabilmek için ele alınan 10 bölümü içerik olarak incelemek faydalı olacaktır.

Birinci Bölüm (Konu: Ozi Çözüm Üretiyor. Süre (dk): 13 dk. 02 sn.): Çizgi filmin birinci bölümü karakterimiz Ozi'nin izleyici ile tanıştığı ilk bölümdür. Çizgi filmde Ozi dâhil beş kişilik bir aile resmedilmektedir. Sabah erkenden uyanan Ozi, her çocuk gibi yatağından kalkar ve elini yüzünü yıkamak için lavaboya yönelir. Koridorda ablası ile karşılaşır. Ablası Duru, kardeşine yardımcı olmak ister ancak Ozi ihtiyacı olmadığını söyleyerek teşekkür eder. Ozi'nin ablası ilk bölümde izleyicilere Ozi'nin durumu ilgili bilgi vermek için; "Kardeşim Ozi; o, down sendromlu bir çocuk. O pek çok zorlukla uğraşmak zorunda. Ozi çok güçlü, bütün zorlukları çalışarak yeniyor. Biz de ona yardım ediyoruz." der. Bu söylemlerden ailesinin onu desteklediği ve hayatını kolaylaştırmak için çaba harcadığı görülmektedir. Bölüm genelinde sıcak ve samimi bir aile ortamı izleyicilere aktarılmaktadır.

İkinci Bölüm (Konu: Ozi ve Ailesi, Annesine Sürpriz Doğum Günü Hazırlıyor Süre (dk): 10 dk. 40 sn.): İkinci bölümde; Ozi ve ablası annesine hissettirmeden ona doğum günü sürprizi hazırlamaya çalışmaktadır. Öte yandan çizgi filmde Ozi'nin ailesinin onun gelişimi ile yakından ilgilendiği aktarılmaktadır. Aile bireyleri Ozi'yi doktora götürmekte, gelişimini takip etmekte ve Ozi'nin doktor tarafından verilen egzersizleri düzenli olarak yaptırılmaktadır. Ozi'nin aile bireylerinden ablasına sık sık sevgi gösterdiği ve onun davranış kalıplarını taklit ettiği gözlemlenmektedir. Bu bölümde ablası ve dedesi ile annesine sürpriz yapmak isteyen Ozi'nin beklenmedik durumlarda verdiği tepkilere ve empati duygusuna odaklanıldığı görülmektedir.

Üçüncü Bölüm (Konu: Ozi, Ablası Duru ile Aynı Sınıfa Gitmek İstiyor. Süre (dk): 10 dk. 57 sn.): Ozi'nin ailesinin ona yaklaşımları üzerine kurgulanan bu bölümde aile bireyleri, Ozi'nin okula gidebileceği hakkında konuşmaktadır. Ozi'nin durumundaki öğrenciler için okullarda kaynaştırma eğitimi olduğunu ifade ederek izleyicilerde farkındalık oluşturulmak istenmiştir. Ozi, okula gideceğini öğrenince ablası Duru ile aynı sınıfa gitmek istediğini söylemektedir. Ailesi uygun bir dil ile bunun mümkün olmayacağını anlatsa da Ozi, bu durumu kabullenmek istememektedir. Aile bireyleri ise birlikte konuşarak Ozi'yi üzen bu durum ile ilgili çözüm üretmeye çalışır. Duru'nun aklına gelen bir fikir sorunu çözüme kavuşturmuştur. Aile bireyleri, Ozi'nin karşılaştığı bir sorunda onun anlayacağı şekilde çözüm üretmiş ve Ozi'nin mutlu olmasını sağlamıştır.

Dördüncü Bölüm (Konu: Ozi Ablasına Yardım Etmek İstiyor. Süre (dk): 10 dk.): Önceki bölümlerde Duru sürekli olarak kardeşi ile ilgilenen bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu bölümde Duru'nun prova yapması gereken bir tiyatro oyunu bulunmaktadır. Bu nedenle Ozi'nin onu yalnız bırakmasını istemektedir. Ancak Ozi, ablası Duru ile birlikte prova yapmak istemekte ısrarcı davranmaktadır. Diğer aile bireyleri, Ozi'yi ablasının tiyatro oyununa tek başına çalışması konusunda ikna edememiştir. Sonunda Duru, Ozi'nin kendisine yardımcı olmasını kabul etmiştir. Bu bölümde Ozi ve ablası Duru'nun aile içi ilişkisine odaklanılmıştır.

Beşinci Bölüm (Konu: Ozi Piknikte Kayboluyor. Süre (dk): 09 dk. 47 sn.): Beşinci bölümde ilk defa Ozi ve ailesi, Ozi için güvenli alan olan evlerinin dışına çıkmaktadır. Bir pikniğe giden aile keyifli vakit geçirmektedir. Babası, Ozi ve Duru'ya piknik alanındaki ağaçları ve türlerini tanıtmaktadır. Aile keyifle oyunlar oynamaktadır. Ardından dedesi Ozi'ye uç uç böceğini göstermiştir. Uç uç böceği Ozi'nin dikkatini dağıtmış ve Ozi böceğin peşine takılarak piknik alanında kaybolmuştur. Aile durumu fark edince çok endişelenip dağılarak Ozi'yi aramıştır. Daha sonra ailenin evcil köpeği Pamuk, Ozi'yi bulmuştur. Babası, Ozi'ye nasihatlerde bulunup yanında bir aile büyüğü olmadan hiçbir yere gitmemesi gerektiğini söylemiştir. Bölüm içerisinde down sendromlu bir çocuğun dikkatinin dış etkenler tarafından kolayca dağılabileceği ve onun etkisi ile kaybolabileceği izleyicilere aktarılacak istenmiştir.

On Altıncı Bölüm (Konu: Yeni Bir Heyecan, Ozi Okula Başlıyor. Süre (dk): 11 dk. 17 sn.): Karakterimiz Ozi, bu bölümde yeni bir heyecanla karşı karşıyadır. Ailesi kahvaltı masasında Ozi'ye artık okula başlayabileceğini söylemiştir. Ozi, duruma hiç sevinmemiş aksine endişeli ve kaygılı bir ifade-

ye bürünmüştür. Çünkü okulda ailesinin yanında olmayacak olması Ozi'yi korkutmaktadır. Tüm aile Ozi'nin okul süreçlerine alışması ve rahat etmesi için onu cesaretlendirmektedir. Ancak Ozi durumu kabullenmekte zorlanmaktadır. Ailesi Ozi'nin bu haklı endişesi karşısında birlikte hareket ederek evlerinde bir okul simülasyonu gerçekleştirmiştir ve Ozi okula gitmeye karar vermiştir. Bu bölümde down sendromlu bireylerin hayatlarındaki değişikliklere kolay adapte olamayacağı ve bunun için aile desteğinin ne kadar önemli olduğunun altı çizilmiştir. Önemli olan bir diğer konu ise bazı çocuklar için kolay olan bir süreç engelli bir çocuk için aşılması gereken zor bir durum olabilmektedir.

On Yedinci Bölüm (Konu: Okulda İlk Gün. Süre (dk): 12 dk. 32 sn.): Karakterimiz Ozi, okula başlayacağı için ailesinin çok endişeli olduğuna dair kötü bir rüya görmüştür. Bu nedenle oldukça endişeli ve kaygılıdır. Annesini ve ablasını yanında istemektedir. Okulun ilk günü Duru, Ozi'nin rahat hissetmesi için sınıfta ona eşlik etmektedir. Bu bölüm Ozi'nin ailesi ile kurduğu güvenli ortamın dışında olduğu için oldukça önemlidir. Çünkü down sendromlu çocuklar alıştıkları ortamların dışına çıktığında tedirgin olmakta ve korkmaktadır. Ayrıca Ozi'nin sınıfında Musti adında başka bir kaynaştırma öğrencisi daha bulunmaktadır. Ozi ve Musti tanışmış ve öğretmen de onların sürece alışmasına yardımcı olmuştur. Bu durum Ozi ve Musti gibi engelli çocukların kaynaştırma eğitimi ile toplumla bütünleşebileceğini göstermek için önemli bir farkındalık yaratmaktadır. Ayrıca bölümde engelli bireylerin iletişim kurma becerileri üzerine de odaklanılmıştır.

On Sekizinci Bölüm (Büyük Yüzücüler. Süre (dk): 10 dk. 27 sn.): Duru ve Ozi'yi bahçede karşılayan aile bireyleri okulun ilk gününün nasıl geçtiği hakkında sohbet etmiştir. Ozi ise Duru'nun yanlış sınıfa geldiği ile ilgili şaka yaparak ailesini güldürmüştür. Sonrasında ailesi Ozi'ye, "Okulu sevdi mi? Arkadaşlarıyla aranız nasıldı?" gibi sorular sormuştur. Ozi ise gün içerisinde okulda yaşadıklarını hatırlayarak her şeyin çok iyi olduğuna dair cevaplar vermiştir. Sonraki gün aile bireyleri kahvaltı masasında Ozi'nin kahvaltısını güzel bir şekilde yaptığı, okula gitmek için sabırsızlandığı ile ilgili konuşurken Ozi'nin öğretmeni aileyi aramıştır. Öğretmeni Ozi ve Musti'nin kas gelişimi için yüzme dersi almaları konusunda yardımcı olacaklarını aileye iletmıştır. Bu bölümde Ozi ve kendisi gibi özel çocuk olan Musti'nin kas gelişimleri için yüzme gibi sporlara yönlendirilmesi ile ilgili farkındalık oluşturulmak istenmiştir.

Yirmi İkinci Bölüm (Konu: Trafik Polisi Ozi. Süre (dk): 10 dk. 33 sn.): Bu bölümde öğretmen, trafik kurallarını anlatması için sınıflarında bir trafik polisini misafir etmiştir. Trafik polisi tüm öğrenciler gibi Ozi ve Musti'nin de dikkatini çekmiştir. Ozi artık sınıfta daha rahat davranmaktadır. Sınıf kurallarına uyarak sorular sormakta ya da soruları cevaplamaktadır. Ozi bu eğitimden çok etkilenmiştir ve büyüyünce trafik polisi olmaya karar vermiştir. Ozi'nin bir hayali olması tüm aileyi sevindirmiştir. Duru ise Ozi'nin bu hayalini gerçekleştirmek için ailesi ile plan yapmıştır. Ozi'nin ailesi evlerinin içerisinde trafik işaret ve levhaları ile bir sokak ortamı yaratmıştır. Ozi ise trafik polisi kıyafetleri giyerek bu sokaktaki trafiği yönetmiştir. Ozi'nin okulda öğrendiği şeyleri, evde ailesinin simülasyonlar yaratarak canlandırması; Ozi'nin kişisel gelişimine, olayları anlamlandırma ve algılamasına büyük destek olmaktadır.

Yirmi Dördüncü Bölüm (Konu: Ozi Boyama Yapıyor. Süre (dk): 11 dk. 33 sn.): Bu bölümde Ozi'nin öğretmeni evlerine gelerek ailesi ile özel görüşme yapmıştır. Öğretmen Ozi'nin çok büyük bir gelişim gösterdiğini ve arkadaşlarıyla iletişiminin çok iyi olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Ozi'nin sevgi dolu ve meraklı bir çocuk olduğunu söylemiştir. Ozi'nin babası ise onun daha iyi bir eğitim alması ve mutlu olması için elinden geleni yaptıklarını ifade etmiştir. Öğretmen ise bu söylemler üzerine Ozi'nin böyle bilinçli bir ailesi olduğu için çok şanslı olduğunu ve böyle devam ederse rahat ve güzel bir geleceğin onu beklediğinin altını çizmiştir. Ozi'nin öğretmeni, ailesine kalem tutma becerisinin gelişmesi için sık sık boyama egzersizi yapmasını tavsiye etmiştir. Ancak Ozi bahaneler öne sürerek boyama yapmaktan kaçmaktadır. Duru, kardeşinin boyama yapmak istemediğini anlayarak onun ilgisini çeken bir fikir üretir. Ozi sayıları çok sevdiği için sayılarla ilgili boyamalar yapmasını sağlar. Bu bölümde karşılaşılan bir problem karşısında Duru, kardeşi Ozi'yi iyi tanıdığı için onun ilgisini çekecek bir fikirle kardeşinin sorununu çözmüştür. Kardeş desteği down sendromlu çocuklar için oldukça önemli bir unsurdur. Duru tüm çizgi film boyunca kardeşi ile ilgilenen ve onu mutlu eden bir abla imajı çizmektedir.

Araştırma kapsamında örneklem olarak seçilen bölümlerin olay örgüsü içerik analizi yapılırken ana tema ve kodların belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda araştırmayı temsil ettiği düşünülen ana temalar ve kodlar aşağıdaki gibi aktarılmaktadır.

ANA TEMALAR	KODLAR
Engelli Karakterin Sunumu	Olumlu Temsiller Güçlü Akıllı Sorumluluk Sahibi Sosyal Meraklı Sevecen Yardıma İhtiyacı Olmayan
	Duygusal Çeşitlilik Yaratıcı Mutlu Üzgün Endişeli Korkmuş
Aile İçi İlişkiler	Koruyucu Destekleyici Öğretici Yol Gösterici Paylaşımçı
Toplumsal Kabul ve Engellilik Algısı	Kabul Edilen Normalleştirilen

Engelliliğe Yönelik Söylem ve Dil Kullanımı	Şefkatli Açıklayıcı Cesaretlendirici
Görsel ve Davranışsal Kodlar	Fiziki Görünüm Eylem ve Davranışlar
Rol Model ve Mesajlar	Bağımsız Yaratıcı İlham Verici Meraklı Taklit Ederek Öğrenen
Eğitim ve Farkındalık	Bilgilendirme Yönlendirme Kaynaştırma Farkındalık Yaratma Öğretme

Tablo 2. Kardeşim Ozi Çizgi Filminin Temaları ve Kodları

İçerik analizi sonrasında belirlenen ilk tema “Engelli Karakterin Sunumu”-dur. Bu tema çizgi filmde engelli karakterin nasıl temsil edildiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Tema kendi içerisinde olumlu temsiller ve duygusal çeşitlilik olarak iki koda ayrılmaktadır. Olumlu temsiller açısından değerlendirdiğimizde; çizgi filmde Ozi karakteri sık sık güçlü, akıllı, sorumluluk sahibi, sosyal, meraklı, sevecen ve yardıma ihtiyacı olmayan bir çocuk olarak aktarılmaktadır. Duygusal çeşitlilik kodunda ise Ozi karakteri çizgi film bo-

yunca farklı duygu durum değişiklikleri ile karşımıza çıkmaktadır. Ozi'nin mutlu, üzgün, endişeli ve korkmuş yönlerini görmek, duygusal olarak tek yönlü veya stereotipik bir anlatımla aktarılmasından ziyade karakterin insani bir derinlik kazandığını göstermektedir. Ozi karakterinin hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin betimlenmesi çizgi filme çok boyutlu ve gerçekçi bir aktarım kazandırmaktadır.

"Aile İçi İlişkiler" araştırmanın ikinci temasını oluşturmaktadır. Kardeşim Ozi çizgi filmi engelli bir çocuğun gündelik yaşamını aile ve sosyal çevre ilişkileri kapsamında ele almaktadır. Dolayısıyla bu temanın kodları çizgi filmde Ozi ve ailesinin ilişkileri çerçevesinde oluşturulmuştur. Ozi'nin ailesi, Ozi'nin down sendromlu olduğunun farkındadır. Çizgi filmde aile bireyleri Ozi'ye karşı; "koruyucu, destekleyici, öğretici, yol gösterici ve paylaşımcı" bir tutum sergilemektedir. Aile içi ilişkilerde Ozi'nin ailesi tarafından desteklenmesi hem kişisel gelişimi hem de sosyal becerileri için oldukça önemlidir. Çünkü engelli bireylerin topluma adapte olması için en büyük görev ailelere düşmektedir. Bu nedenle çizgi filmde sık sık aile desteğine vurgu yapılmaktadır.

Üçüncü temayı oluşturan "Toplumsal Kabul ve Engellilik Algısı" kendi içerisinde; "kabul edilen ve normalleştirilen" olmak üzere iki koda ayrılmaktadır. Çizgi film boyunca engellilik bir farklılık olarak sunulmaktan ziyade sosyal yaşamda olağan bir durum olarak ele alınmaktadır. Ayrıca engelli bireylerin topluma entegre edilmesi ve toplumda doğal bir konumda kabul edilmeleri için önemli mesajlar verilmektedir.

"Engelliliğe Yönelik Söylem ve Dil Kullanımı" adlı dördüncü temada engelli bireylere yönelik kullanılan dil ve söylemlere odaklanılmıştır. Çizgi filmin analiz edilen tüm bölümlerinde ana karakter Ozi'ye karşı kullanılan dilin ve söylemlerin olumlu olduğu görülmektedir. Özellikle aile bireyleri Ozi'ye karşı şefkatli ve cesaretlendirici bir dil kullanmaktadır. "Canım Oğlum, Prensim, Aslan Torunum, Akıllı Kardeşim" gibi söylemler bu duruma örnek oluşturmaktadır. Bunun yanında Ozi'nin gündelik yaşamda anlamlandıramadığı pek çok olay ve olgu bulunmaktadır. Ailenin bu noktada açıklayıcı bir dil kullanması hem Ozi hem de çocuk izleyiciler için önemli farkındalıklar yaratmaktadır.

“Görsel ve Davranışsal Kodlar” adlı beşinci temada down sendromlu bir karakteri temsil eden Ozi’nin, “fiziki görünümü, eylem ve davranışları” ile ilgili kodlara yer verilmiştir. Down sendromu bireylerin gelişimini etkileyen genetik bir durumdur. Normal bebeklerin hücrelerinde 2 adet olması gereken 21. kromozomun 3 adet olması sonucunda ortaya çıkan bu durum trizomi 21 olarak da adlandırılmaktadır. Fazladan bulunan bu kromozom bireylerin fiziksel, zihinsel ve davranışsal gelişimlerini etkilemektedir. Down sendromlu bireylerde bulunan “yassı bir yüz, basık burun kökü, çekik gözler, kısa ve kalın bir boyun, küçük kulaklar ve kısa boy” dışarıdan belli olan fiziksel özelliklerdir (TMFTP, 2025). Çizgi filmde bahsi geçen bu fiziksel özellikler Ozi karakterinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Ozi karakterinin down sendromlu bireyleri temsil eden zihinsel ve davranışsal eylemleri de bulunmaktadır. Ozi’nin çevresinde olan olayları anlamakta zorlanması, yüksek sestense rahatsız olması, bazı kavramları tam anlamıyla idrak edememesi ve cümle kurarken bazı ekleri kullanmadan yarım cümle kurması zihinsel ve davranışsal eylemlerine örnek oluşturmaktadır. Ozi ele alınan bölümlerde konuşurken: “Duru bahçe temizleyelim; anne ben okula gidecek; birlik yaparak toplayalım; trafik amca geldi ve bize anlattı; anne tanımadığın insanlara el sallama dedi; baba ben kayıp.” gibi ifadeler kullanmaktadır. İlk bölümde aşırı ve yüksek sestense rahatsız olmaktadır. Ablası Duru’nun tiyatro provasına çalışması için yalnız kalması gerektiğini kabullenmekte zorlanmıştır. Genel bir ifade ile Ozi karakteri ile engelli bireyin kendine özgü davranışları doğal bir şekilde yansıtılmıştır. Bu durum çizgi filmde gerçekçi bir anlatım kullanıldığının göstergesidir.

“Rol Model ve Mesajlar” temasında engelli karakterin rol model alınabilecek yönlerini göstermektedir. Çizgi filmde Ozi “bağımsız, yaratıcı, ilham verici, meraklı ve taklit ederek öğrenen” bir karakter olarak sunulmaktadır. Ozi çizgi film boyunca ailesi tarafından desteklenen ancak bağımsız bir şekilde hareket eden ve karar veren bir karakter olarak sunulmaktadır. Öte yandan olaylara bakış açısı yaratıcı ve ilham vericidir. Merak duygusu karakterinin en önemli özelliği olarak vurgulanmaktadır. Son olarak sık sık ablası Duru’nun söylemlerini ve davranışlarını taklit ettiği gözlemlenmektedir.

“Eğitim ve Farkındalık” adlı son temada çizgi filmlerin sadece eğlendirici değil aynı zamanda eğitici işlevleri bulunduğunun bir göstergesidir. Bu tema; “bilgilendirme, yönlendirme, kaynaştırma, farkındalık yaratma ve öğretme” olmak üzere beş koda ayrılmıştır. Kardeşim Ozi çizgi filminde, down sendromlu bir çocuğun gündelik yaşamı anlatılırken bunun yanında izleyicilere toplumsal mesajlar verilmektedir. Down sendromlu bir bireye nasıl yaklaşılabileceği, ailenin bu süreçteki görev ve sorumlulukları, toplumsal ilişkiler değerlendirilen konular arasındadır. Kardeşim Ozi çizgi filmi, izleyicilere down sendromlu bir çocuğun hayatı üzerinden eğitim ve farkındalık oluşturarak engelli bireylerin toplumsal kabulüne katkıda bulunmak istemektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda Tablo 3’te Kardeşim Ozi çizgi filminde Ozi’nin karakter yansımalarının, ebeveyn, kardeş ve öğretmen desteği ile bağımsız karakter sunumunun bölümlere göre aktarımına yer verilmiştir.

Bölüm No	Ebeveyn Desteği	Kardeş Desteği	Öğretmen Desteği	Bağımsız
1	+	+	-	+
2	+	+	-	+
3	+	+	-	-
4	+	+	-	-
5	+	+	-	-
16	+	+	+	+
17	+	+	+	-
18	+	+	+	+
22	+	+	-	+
24	+	+	+	+
Toplam	10	10	4	6

Tablo 3. Kardeşim Ozi Çizgi Filminde Ozi’nin Karakter Yansıması

Tablo 3’e göre analiz edilen 10 bölümde ebeveyn ve kardeş desteğinin her bölümde vurgulandığı görülmektedir. Bu durum engelli çocukların eğitsel ve sosyal gelişiminde ailenin önemine vurgu yapmaktadır. Özellikle engelli çocukların gelişiminde ailenin desteği erken çocukluk döneminde önemli bir yer tutmaktadır. Ebeveynler ve varsa kardeşler çocuğun sosyal, bilişsel ve

duygusal gelişimine etki eden ilk rehberlerdir. Erken çocukluk döneminde aile, çocuklarının güvenli bir çevrede kendisini ifade etmesine, temel becerileri kazanmasına ve toplumsal hayata adapte olmasına yardımcı olmaktadır. Engelli çocukların kardeşi, onların ilk oyun arkadaşıdır. Böylelikle kardeş desteği ile engelli çocuklar oyun kurma, sosyalleşme ve problem çözme becerilerine kavuşmaktadır. Başka bir deyişle engelli çocukların bağımsız bir şekilde karar almasında ve eylemler gerçekleştirmesinde ilk adım ailenin desteğiyle başlamaktadır.

Ancak engelli çocuklar okul çağına geldiklerinde aile desteği tek başına yeterli olmamaktadır. Ailesinden ve güvenli alanı olan evden uzaklaşan çocuk için yeni bir dönem başlamaktadır. Engelli çocukların okuldaki en büyük destekçisi öğretmenlerdir. Öğretmenler engelli çocukların akademik, sosyal ve bireysel becerilerini geliştirmesine yardımcı olarak onları daha geniş bir toplumsal çevre ile iletişim kurmak için hazırlamaktadır. Çünkü öğretmenler eğitsel programlar ve materyaller ile sistematik, kapsayıcı ve etkili öğrenme ortamı yaratmaktadır. Dolayısıyla öğretmen desteği çocuğun öğrenme sürecini hızlandırırken aynı zamanda topluma adaptasyonunu kolaylaştırmaktadır.

Kendisine sunulan destekten ayrı olarak Ozi karakteri ele alınan bölümlerde bağımsızlık ve bağımlılık açısından da değerlendirilmiştir. Burada bağımsızlık kavramı ile Ozi'nin kendi iradesi ile karar alma ve davranışta bulunma eylemleri anlatılırken; bağımlılık kavramı ise Ozi'nin çevresel desteğe duyduğu içerik ifade edilmek istenmiştir. Ozi, incelenen altı bölümde bağımsız bir karakter olarak temsil edilmiştir. Ozi, bu bölümlerde olaylar karşısında kendi iradesini kullanarak çözümler üretmiş ve bağımsız bir karakter örneği sergilemiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, örneklem olarak seçilen Kardeşim Ozi çizgi filmi üzerinden engelli çocukların medyada nasıl temsil edildiğine odaklanılmıştır. Yapılan analizlerde aile, akran ve çevre ilişkisi belirleyici unsur olmuştur. Kardeşim Ozi çizgi filminden elde edilen veriler, engelli çocukların medyada temsili konusunda olumlu bir izlenim yaratılmaya çalışıldığını göstermektedir. Ancak bu temsillerin toplumsal kabul ve algıyı ne yönde etkilediği, nasıl dönüştürebileceğine yönelik daha derinlemesine araştırmalar yapılması gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Bond'a göre televizyonda engelli bireylerin temsil ediliş şekli, karakterlerin engelli bireylere davranış biçimleri, çocukların gerçek hayatta engelli bireylere karşı nasıl bir tutum sergileyebileceğini etkilemektedir. Buna yönelik yapılan deneysel bir araştırmada çocuklara fiziksel engelli bir çocuğu olumlu şekilde tasvir eden veya hiç fiziksel engellilik tasvir etmeyen bir Susam Sokağı bölümü izletilmiştir. Fiziksel engelli kişilere karşı olumlu tutumlar, deney grubundaki çocuklarda, kontrol grubundaki çocuklara göre önemli ölçüde artış göstermiştir (Bond, 2013, s. 409).

Literatürde konuyla ilgili deneysel çalışma yapılan başka bir örnek ise Bandura tarafından gerçekleştirilen Bobo Doll deneyidir. Bandura'nın Bobo bebeği deneyi 1960'lı yıllarda 3-6 yaş aralığından olan ve her iki cinsiyetten çocukları kapsayan klasik bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırma yeni davranışların öğrenilmesinde gözlem ve taklit etmenin önemini keşfetmek üzere tasarlanmıştır. Araştırmanın ön koşulu; "Bobo bebeğine karşı hiçbir saldırganlığa tanık olmamak, aynı veya farklı cinsiyetten bir yetişkinin bebeğe karşı saldırganca davrandığını izlemek, aynı veya farklı cinsiyetten bir yetişkinin bebeğe karşı saldırganca davrandığını gösteren bir videoyu izlemek ve son olarak Bobo bebeğine karşı şiddeti tasvir eden bir çizgi filmi izlemek" olarak belirlenmiştir. Bobo bebeği oyuncak bir bebektir. Araştırmacılar tarafından çocuklar, Bobo bebeğiyle bir odaya konulmuş ve davranışları kaydedilmiştir. Deney sonuçlarına göre; bir yetişkinin Bobo bebeğe saldırmasını izleyen çocuklarda benzer davranışlar sergilemiş ve bebeğe zarar vermiştir. Saldırgan davranış üretme olasılığı ikinci en yüksek olan durum ise video izleyen çocuklarda gelişmiştir. Üçüncü olası durum ise çocukların bebeğe karşı şiddeti tasvir eden bir çizgi filmi izlediği koşulda gerçekleşmiştir. Bandura tarafından yapılan bu çalışmanın en çarpıcı sonucu saldırgan modellere maruz kalan izleyicilerin benzer davranış modellerini sergileme eğiliminin yüksek olmasıdır (Bandura ve Walters, 1963; Allan, 2017, ss. 5-40). Bu deneylerin başka bir çarpıcı sonucu ise şiddet içeren müzik videoları, filmler ve bilgisayar oyunlarında yer alan temsillerin çocuklar ve gençler üzerinde oldukça etkili olduğunun kanıtlanmasıdır.

Türkiye'de çocuklara yönelik üretilen programlar değerlendirildiğinde engelli çocuklara yönelik yeterince içerik bulunmadığı saptanmıştır. Çocukların televizyonda engelli başka çocuklar görmemesi, engelli çocuklara yönelik tutumlar geliştirmesini zorlaştırabilmektedir. Çocukların sadece fiziksel engelli

yetişkinleri televizyonda görmesi, engelli çocuklara yönelik bir tutuma sahip olmamasına ya da daha az bir tutuma sahip olmasına neden olabilmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda Türkiye’de az sayıda bulunan yapımlardan biri olan Kardeşim Ozi çizgi filmi araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Çizgi filmin belirlenen 10 bölümünden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan içerik analizi ile araştırmayı temsil ettiği düşünülen ana temalar ve kodlar belirlenmiştir. Bu temalar; “Engelli karakterin sunumu, Aile içi ilişkiler, Toplumsal kabul ve engellilik algısı, Engelliliğe yönelik söylem ve dil kullanımı, Görsel ve davranışsal kodlar, Rol model ve mesajlar, Eğitim ve farkındalık” olmak üzere yedi başlık altında toplanmıştır.

Temaların odaklandığı temel noktaların başında çizgi filmde engelli bir karakter olan Ozi’nin temsil edilme şekli gelmektedir. Çünkü medyanın bireyleri etkileme gücü düşünüldüğünde, engelli karakterlerin nasıl temsil edildiği oldukça önemlidir. Engelli karakterlerin medyada gerçekçi ve kapsayıcı bir şekilde temsil edilmesi toplumsal kabul ve algıları olumlu etkilemektedir. Engelliler günlük hayatta pek çok zorlukla karşılaşmaktadır. Ancak üretilen içeriklerde bireyleri yalnızca zorluklarla karşılaşan mağdur kişiler olarak lanse etmekten ziyade güçlü, kendi ayakları üzerinde durabilen, hedefleri olan ve bunları gerçekleştirmek için çok yönlü hareket eden karakterler olarak göstermek önemlidir.

Kardeşim Ozi çizgi filminde engelli karakterin olay örgüsü içerisinde zaman zaman aile desteği ile kendisine yardım edilen kişi olarak konumlandığı görülmektedir. Ancak Ozi karakteri film boyunca kendi kararlarını verebilen, sorunlara çözüm üreten, espriler yapan, olaylar arasında anlam bağları kuran bir karakter olarak da sunulmaktadır. Bu durum üretilen içeriğin gerçekçi bir zemine dayandırıldığını göstermektedir. Ele alınan içerikte çarpıcı olan bir nokta da stereotiplerden kaçınmasıdır. Engellilik ile ilgili içeriklerde, engelli bireyler mucizeler yaratarak ilham kaynağı olan ya da yardıma muhtaç olan bir trajedi unsuru olarak kullanıldığına sık sık tanık olmaktadır. Kardeşim Ozi çizgi filminde bu kalıp yargılardan uzaklaşan, engelli karakterin gündelik yaşamındaki gerçekliklerden yola çıkılan dengeli bir anlatım izleyicilere aktarılmaktadır. Öte yandan aileler, akranlar, öğretmenler ve toplumsal algının engelli bireyler üzerinde olumlu-olumsuz etkileri bulunmaktadır. Özellikle engelli bireylerin gelişimi konusunda ailenin rolü çok büyüktür. Kardeşim Ozi çizgi filminde ana karakter olan Ozi, aile bireyleri tarafından sürekli desteklenen ve aile sevgisinin ön planda olduğu bir ortamda büyüyen

karakter olarak resmedilmektedir. Ailesinin Ozi'ye sunduğu imkânlar, koruyucu ve destekleyici tutumlar onun karakter gelişiminde oldukça etkilidir. Ailesinin gözetiminde güvenli bir şekilde kendini ifade ederken bu sayede sosyal yaşama dair bilgi ve beceriler kazanmaktadır. Film boyunca aile bireylerinin, Ozi'nin kişisel gelişimini desteklemek için aktif roller üstlendiği görülmektedir. Bu durum gerçek hayatta engellilerin eğitim alma ve sosyal çevreye uyum sağlama konusunda aile katılımının önemini vurgulayan çalışmalarla örtüşmektedir. Bunun yanı sıra çizgi filmde ailenin destekleyici bir konumda olduğu tüm bölümlerde hissedilmektedir. Ancak zaman zaman engelli bireylerin bağımsız karar alma ve davranabilme yeteneğinin ne ölçüde desteklendiği de önemlidir. Gerçek yaşamda engelli bireylerin sadece aile desteğiyle yaşamlarını devam ettirmeleri oldukça zordur, bireysel karar alma mekanizmaları da geliştirilmeli ve desteklenmelidir.

Engelli bireylerin toplumsal adaptasyonunda ailenin desteğinin yanı sıra eğitim ortamları ve engelli bireylerin akranları ile arkadaşlık ilişkileri de göz önüne alınmalıdır. Kardeşim Ozi çizgi filminin 16. bölümünden itibaren Ozi'nin kaynaştırma eğitimi ile okul hayatına başlaması, yeni arkadaşlar edinmesi olumlu bir temsil olarak sunulmaktadır. Engelli bireylerin ailesi dışında yeni bir otorite olan öğretmenlerle tanışması, akranlarıyla iletişim kurması ve sosyalleşmesi için kaynaştırma eğitimi kritik bir öneme sahiptir. Çizgi filmde kaynaştırma eğitiminin önemine vurgu yapılması izleyicilere önemli mesajlar vermektedir.

Son olarak medya toplumların tutum ve kanaatleri üzerinde etkili olarak toplumsal algıları şekillendirmektedir. Kardeşim Ozi gibi sosyal mesaj vermek üzere kurgulanan yapımlar, toplumda engelli bireylerin toplumsal kabulünü artırmak ve farkındalık yaratmak için önemli bir işlev görmektedir. Çizgi filmde Ozi karakteri, yalnızca down sendromlu engelli bir çocuk olarak temsil edilmemektedir. Ozi, akıllı, güçlü, sevecen, mutlu gibi olumlu temsillerle sunulurken; üzgün, endişeli, kaygılı gibi olumsuz temsillerle de resmedilmektedir. Medya gerçekliği kurgusal olarak izleyicilere aktarsa da medyanın gerçeklikten tamamen kopmaması gerekmektedir. Bu nedenle medyanın, olay ve olguları sadece iyi yönleriyle değil gerçekçi yönleriyle aktarması gerekmektedir.

Bu araştırma sonuçlarından ortaya çıkan genel kanı; engelli bireylerin medyada doğru ve gerçekçi temsiline son derece önemli olduğudur. Çünkü Türkiye'de engelli çocuklar, kendilerine ait farklılıkların farkına vardıkları

ilk andan itibaren kendilerini büyük bir mücadelenin içerisinde bulmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı aracılığı ile engelli çocuklara yönelik kaynaştırma eğitimi faaliyetleri yapılırsa da engelli çocukların sosyalleşmesi için önce kendi ailelerinde sonra ise arkadaşlarında ve onların ailelerinde farkındalık yaratılması gerekmektedir. Çünkü engelli çocuklar ile doğru ve sağlıklı iletişim kurulması çok önemlidir. Engelli çocuklara yönelik oluşturulacak farkındalık çalışmalarında yalnızca MEB aracılığı ile değil aynı zamanda pek çok kurum ve kuruluş ile iş birliği içerisinde olmalıdır. Bu kuruluşlardan birisi de medyadır (Serttaş ve Güngör Eral, 2017, s. 332). Kardeşim Ozi gibi çizgi filmler, toplumsal farkındalık oluşturma konusunda önemli bir örnek teşkil etmektedir. Ancak toplumsal kabul ve algının çok çeşitli kitlelere yayılması için daha geniş kapsamlı politika ve uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda gelecekte yapılacak olan araştırmalar için şu öneriler geliştirilebilir:

Engellilere yönelik medya içerikleri çeşitlendirilmelidir. Yani engelli bireylerin medyada temsili için oluşturulan içeriklerde sadece aile ve yakın çevre odaklı anlatılarla sınırlı kalınmamalıdır. Engelli bireylerin gerçek hayatta karşılaşabileceği olay ve olgular farklı yaşam alanlarında sunulmalıdır.

Engelli bireylerin topluma kazandırılmasında önemli bir yeri olan kaynaştırma eğitimleri ve süreçleriyle ilgili içeriklere daha fazla yer verilmelidir. Ayrıca okullarda engelli bireylerin akranlarıyla iletişim ve ilişkisine daha fazla yer verilere akran zorbalığının önüne geçilmesi için farkındalık oluşturulmalıdır.

Medyada yayınlanan içeriklerde toplumsal duyarlılığı artıran kamu politikaları ve kampanyalarına yer verilmelidir.

Sonuç olarak, Kardeşim Ozi çizgi filmi down sendromlu bir çocuğun gündelik yaşamına tanık olduğumuz bir yapım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun gibi yapımlar toplumsal farkındalığı artırmak ve engelli bireylerin hayatını kolaylaştırmak için toplumsal kabulü desteklemektedir. Unutulmamalıdır ki engelli bireylerin topluma kazandırılmasında sürekli bir destek mekanizmasının varlığına ihtiyaç duyulmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Adak, N. (2004). Bir Sosyallezyon Aracı Olarak Televizyon ve Şiddet. *Bilig*, 30(31), 27-38.
- Adak Özdemir, A., & Ramazan, M. O. (2012). Çizgi Filmlerin Çocukların Davranışları Üzerindeki Etkisinin Anne Görüşlerine Göre İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 35, 157-173.
- Ak, S., & Yalın, B. (2019). Siyasal İletişim Kampanyalarında Televizyonun Kullanımı: 2018 Yılı Başkanlık Seçiminde Televizyonda Yayınlanan Reklamların İncelenmesi. *TRT Akademi*, 4(7), 62-85.
- Akyüz, E. (2013). Çocuğun Bilgi Edinme ve Zararlı Yayınlar Karşı Korunma Hakkı. 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1(1), 115- 132.
- Allan, J. (2017). An Analysis of Albert Bandura's Aggression: A Social Learning Analysis. Macat Library.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice hall.
- Barnes, C. (1992). *Disabling Imagery and the Media*. Ryburn Publishing.
- Bilsin, E., & Başbakkal, Z. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Engelli Çocuklar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30(2), 65-78.
- Büyüktunca, E. (2024). Doğruluk Payı. (Erişim Tarihi: 27.02.2025).
- Bond, B. J. (2013). Physical Disability on Children's Television Programming: A Content Analysis. *Early Education and Development*, 24 (3), 408-418.
- Crano, W. D., Brewer, M. B., & Lac, A. (2014). *Principles and Methods of Social Research*. Routledge.
- Çoban Keneş, H. (2015). Punky ve Afacan Toto İsimli Çizgi Filmlerde "Öteki'nin Temsili. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 31-50.
- Doğan, R., & Tosun, C. (2003). İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi. (2. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Engelsiz Yaşam Derneği, (2025). Türkiye ve Dünya'da Engelliler. (Erişim Tarihi: 06.02.2025).
- EYHGM, (2021). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. (Erişim Tarihi: 06.02.2025).
- Ertürk Y. D. & Gül A. A. (2006). Çocuğunuzu Televizyona Teslim Etmeyin: Televizyon Haberlerinin Çocuklar Üzerindeki Stres Etkileri ve Ailesel Haber İzleme Alışkanlıkları. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güler, B. (2009). Televizyon Yayınlarında Çocuk ve Çocuk Sorunlarının İşleniş: TRT'de Çocuk Temalı Yayınların Analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güneş, V. (2010). Çizgi Film Karakterlerinin Çocukların Satın Alma Davranışlarında Etkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüşsoy, R., & Yayan, G. (2016). Çizgi Filmlerdeki İmgelerin Çocuk Eğitimi Üzerine Etkisi. *Kesit Akademi Dergisi*, (4), 344-358.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Hazar, Ç. M., & Avcı, Ö. (2024). Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi (KİAD)*, (13), 16-39.
- Kapani, M. (1981). *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları. No. 453.
- Karaboğa, M. T. (2018). Medya Çağında Çocuk ve Çocuk Kültürü: Şiddet ve Tüketim Kültürünün Yansımaları. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 1-17.
- Kuyucu, M. (2019). Engelli Çocuk ve Medya: Engelli Çocukların Medyadaki Temsili. *Sosyal Bilimler Alanında Araştırma Makaleleri-4*, Ankara: Gece Akademi, 54-84.
- Küçük Kurt, M. (1991). Tele-vizyon ve Çocuk. İçinde B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Der.), *Aile Yazıları 3*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 399-404.
- Minaire, P. (1992). Disease, Illness and Health: Theoretical Models of the Disablement Process, *Bulletin of the World Health Organization*, 70(3), 373-379.
- Nabavi, R. T. & Bijandi, M. S. (2012). Bandura's Social Learning Theory & Social Cognitive Learning Theory. <https://www.researchgate.net/publication/267750204>.
- O'Rourke, K. (2006). Social Learning Theory & Mass Communication. *ABEA Journal*, 25(4), 72-74.
- Okagaki, L., Diamond, K. E., Kontos, S. J., & Hestenes, L. L. (1998). Correlates of Young Children's Interactions with Classmates with Disabilities. *Early Childhood Research Quarterly*, 13, 67-86.
- Özerkan, Ş. (2008). Medyada Muhafazakâr Rol Modelleri. İçinde Yasemin G. İ. ve Nurdan A. (Ed.), *Medya ve Çocuk Rehberi*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Parker, E. P. (1970). Information Utilities and Mass Communication. İçind H. Sackman & N. Nie (Eds.), *Information Utility and Social Choice*. Montvale: AFIPS Press.
- Pembecioğlu, N. (2018). *Türk ve Dünya Sinemasında Çocuk İmgesi*. Ankara: Nobel.
- Pirls, D. & Popovska, S. (2013). Media Mediated Disability: How to Avoid Stereotypes. *International Journal of Scientific Engineering and Research*, 1(4), 42-45.
- Prasad, B. D. (2008). Content Analysis. *Research Methods for Social Work*, 5(20).
- Samaniego, C. M., & Pascal, A.C. (2007). The Teaching and Learning of Values Through Television. *Review of Education*, 53, 5-2.
- Serarslan, M. (1993). *Radyo Televizyon Düzeninde Değişimler, Arayışlar ve Türkiye*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Serttaş, A., & Güngör Eral, A. (2017). Türkiye'de Yayımlanan Çizgi Dizilerde Engelli bireylerin temsili: TRT Çocuk Kanalı örneği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 1(44). 333-334.

- Sönmez, Ö. F., Karatekin, K., & Merey, Z. (2013). Ulusal Televizyon Kanallarında Engelli Hakları. *Turkish Studies*, 8(8), 2073-2095.
- Stemler, S. E. (2015). Content Analysis. Emerging Trends in The Social and Behavioral Sciences: An Interdisciplinary, Searchable, and Linkable Resource, 1, 1-14.
- TÜİK, (2011). Nüfus ve Konut Araştırması. (Erişim Tarihi: 11. 02. 2025).
- TÜİK, (2013). 06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Medya Raporu. (Erişim Tarihi: 25. 02.2025).
- Türkmen, N. (2013). Çizgi Filmlerin Kültür Aktarımındaki Rolü ve Pepee. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2), 139-158.
- Yaşar Ekici, F. (2015). Çizgi Filmlerin Çocukların Üzerindeki İlişkilerin Çok Boyutlu Bir Değerlendirmesi. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 70-84.
- Yayan, G. & Gümüşsoy, R. (2016). Çizgi Filmlerdeki İmgelerin Çocuk Eğitimi Üzerine Etkisi. *Kesit Akademi Dergisi*, (4), 344-358.
- World Health Organization (WHO). (2011). World Report On Disability. Geneva. (Erişim Tarihi: 21.02.2025).
- Zengin, M. O. (2014). Engellilik Modelleri Çerçevesinde Medyada Engelli Temsilleri. İçinde Aysel A. ve Suat S. (Ed.). *İletişim Ve... İstanbul: Hiperlink Yayınları*.